

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

11-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Muxammadiev Akmal Ganievich</i> TOSH DAVRIDA KVARIS XOMASHYOSIDAN FOYDALANISH MASALASINI O'RGANISH	10-15
<i>Xujaniyazov Uktam Yeshbayevich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA MADANIYAT SOHALARI RIVOJLANISHINING ASOSIY TENDENSIYALARI (QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA)	16-21
<i>Mo'minov Xusanboy Madaminjonovich, Xamidova Ominaxon</i> ANTI-K TEATR	22-25
<i>Ravshanov O'ktamali Rustam o'g'li</i> SOPOL IDISHLARDAGI EPIGRAFIKA	26-29
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> O'ZBEK OLIMLARI VA MUTAXASSISLARINING GLOBAL FAN VA TEXNOLOGIYA RIVOJIGA TA'SIRI: TARIXDAN HOZIRGI	30-33
<i>Esanova Nilufar</i> O'ZBEKISTONNING SANOAT SOHASIDA KADRLAR TAYYORLASH SIYOSATI: ILMIY ASOSLAR VA DOLZARB MASALALAR	34-38
<i>Asadova Ra'no Baymanovna, Ashurova Qunduz Abduxoliq qizi</i> QASHQADARYO VILOYATIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING RIVOJI (1990–2025): MANBALAR, MUAMMOLAR VA TENDENSIYALAR	39-42
<i>Umarqulova Gulchiroy Fayzulla qizi</i> JIZZAX CHO'LLARINING O'ZLASHTIRILISHI VA MIRZACHO'L VA DO'STLIK TUMANLARINING TASHKIL TOPIHI TARIXIDAN	43-47
<i>Shirinova Nargiza Faxritdinbek qizi</i> XIX ASR IKKINCHI YARMI – XX ASR BOSHLARIDA TURKISTONDA DORISHUNOSLIK AN'ANALARI TARIXIDAN	48-53

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Akbarov Husan O'zbekxonovich</i> BOG'DORCHILIK XO'JALIKLARINING ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI EKONOMETRIK MODELLAR ASOSIDA BAHOLASH	54-59
<i>Asqarova Nargiza Ilhomxo'jayevna</i> KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ILG'OR XORIY TAJRIBASI	60-67
<i>Nurmurodov Zafarjon Nurmurod o'g'li</i> MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARINI RAQAMLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI VA MUAMMOLARI	68-72

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Abilov O'rol Murodovich</i> OPTIMIZM-PESSIMIZMNING IJTIMOY VA GNOSEOLOGIK ASOSLARI	73-81
<i>Ismoilov Maxamadixon Isroilovich</i> AXLOQ VA FOYDA O'RTASIDAGI DIALEKTIKA: IQTISODIY RATSIONALIZMGA AKSIOLOGIK YONDASHUV	82-90
<i>Yuldashev Rustam Daniyrovich</i> YOSHLAR TARBIYASIDA DINIY-MA'RIFIY TUSHUNCHANING O'RNI VA AHAMIYATI	91-98
<i>Sagdullayeva Dilbar Shuxratovna</i> JAMOATCHILIK NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISHNING FALSAFIY JIHATLARI	99-105
<i>Narziyev Zubaydillo Ibodilloevich</i> AZIZIDDIN NASAFIYNING TASAVVUF ILMIGA OID QARASHLARINING METODOLOGIK TAHLILI	106-112
<i>Mamajonov Sanjarbek Hamrajonovich</i> SOTSIAL INJENERIYANING RIVOJLANISH TARIXI VA METODOLOGIYASI	113-118
<i>Rajabov Ilxom Mustafoevich</i> ZAMONAVIY TA'LIM PARADIGMALARI (RAQAMLI TA'LIM, KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV, UZLUKSIZ TA'LIM): IJTIMOY-FALSAFIY TAHLIL	119-123
<i>Toirov Ilxom</i> MADANIYAT VA KUNDALIK HAYOT DIALEKTIKASI	124-127
<i>Mamatnazarov Lazizbek To'raquliyevich</i> ZO'RAVONLIK IJTIMOY-XATARLI XULQ-ATVOR SIFATIDA: MAZMUNI VA MOHIYATI, OQIBATLARI	128-131
<i>Toxirov Abdumalik Ashurali o'g'li</i> MODERNIZATSIYA SHAROITIDA YOSHLAR AXLOQIY QADRIYATLARINING TRANSFORMATSION DINAMIKASI	132-136
<i>Нурмухамедова Севара Бадриддиновна</i> ВЛИЯНИЕ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ МОЛОДЕЖИ	137-141
<i>Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna</i> YOSHLAR SALOMATLIGI VA IJTIMOY SHAKLLANISH: STRESS, DEPRESSIYA, RUHIY SALOMATLIK, JAMOATCHILIK VOSITASI SABOQLARI ...	142-145
<i>Xolmirzayeva Jumagul Xamdamovna</i> YOSHLAR MEHNAT MADANIYATI VA UNING JAMIYAT RIVOJIGA TA'SIRI	146-150
<i>Abdusalimov Abror Vali ug'li</i> MIRZO G'OLIB VA MUHAMMAD IQBOL IJODIDAGI FALSAFIY, MA'NAVIY VA BADIY MUSHTARAKLIK	151-158
<i>Maxmudov Izzatillo Ne'matilloevich</i> IJTIMOIY ADOLAT: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI VA ZAMONAVIY TALQINI	159-163
<i>Aripov Alisher Sayfiddinovich</i> KORRUPSIYA TUSHUNCHASINING ILMIY-METODOLOGIK ASOSLARI	164-167
<i>Xudoyqulov Shukrullo Sohibovich</i> O'ZBEKISTONDA YANGI TARAQQIYOT BOSQICHIDA YANGI MA'NAVIY MAKONNI YARATISH TAMOIYILLARI	168-172

<i>Ibrogimova Gulbaxor Eshmatmatovna</i> MA'NAViy-AXLOQiy TANLOV TUSHUNCHASI VA UNING FALSAFIY MOHIYATI	173-176
--	---------

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Abduraxmonova Ra'no Kosimovna</i> NEMIS TILIDAGI DINIY MATNLARNING O'ZBEK TILIGA	177-182
<i>Abdusalimov Abdulaziz Abdumutal o'g'li</i> INGLIZ TILI MODAL FE'LLARINING TIPOLOGIK TALQINI	183-188
<i>Abduraximova Okila Gayratovna</i> ZAMONAVIY NEMIS TILIDA NEOLOGIZMLAR TIPOLOGIYASI VA TASNIFI	189-194
<i>Ubaydullayeva Umida Abdushukur qizi</i> TERMIN, TERMINOLOGIYA VA ULARNING YONDOSH TUSHUNCHALARGA MUNOSABATI	195-198
<i>Sayitqulova Zilola Xusniddin qizi</i> BADIY ASARLARDA PERSONAJLARARO MUNOSABATLARNING LINGVOMADANIY VA PRAGMATIK TAHLILI (O'ZBEK VA INGLIZ ADABIYOTI MISOLIDA).....	199-203
<i>Khodjayeva Khurshida Sharafitdinovna</i> LANGUAGE CHANGE AND THE EMERGENCE OF NEW LEXICAL UNITS IN THE DIGITAL ERA	204-209

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Реймбаев Абдулла Курбанбаевич</i> РАССУЖДЕНИЯ ОБ УГОЛОВНО-ПРАВОВОМ ПОНЯТИИ УЧАСТИЯ В ПРЕСТУПЛЕНИИ	210-215
<i>Sayfiddinov Aqliddin Anvarjon o'g'li</i> HUDUDLARNI IJTIMOiy-IQTISODIY RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY KENGASHLAR FAOLIYATINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH: RETROSPEKTIV TAHLIL	216-222
<i>Samandarova Feruza Baxromjon qizi</i> YASHIL DAVLAT XARIDLARI	223-229
<i>Rasulov Siroj Sodiq o'g'li</i> DAVLAT BOSHQARUVIDA ODILLIK PRINSIPI TALQINI	230-233
<i>Aslanov Sharafiddin Xayrullayevich</i> IQTISODIY JINOYATLARNING MAZMUN-MOHIYATI VA ULARNING OLDINI OLISH MEXANIZMLARI	234-238

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Akbarova Gulhayo Oybekovna</i> TA'LIM 5.0 KONSEPTSIYASI ASOSIDA "QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI" FANINI O'QITISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH	239-246
<i>Sulaymanova Dildora Nazarovna</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KREATIV TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING ROLI	247-251

<i>Aytmuratov Ajiniyaz Jumabay Uli</i> TALABALARNING MODELLASHTIRISHGA OID KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH	252-255
<i>Najmetdinov Ma'ruf G'ayratovich</i> O'QUVCHILARNING SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHDA MULTIPLATFORMADAN FOYDALANISH METODIKASI MODEL I	256-265
<i>Javliyeva Shahnoza Bahodirovna</i> TA'LIM SIFATINI TA'MINLASHGA YO'NALTIRILGAN O'QUV-TARBIYAVIY JARAYONNI TASHKIL ETISH VA DIDAKTIK MATERIALLAR YARATISH TEXNOLOGIYASI	266-269

Received: 10 October 2025
Accepted: 25 October 2025
Published: 2 November 2025

Article / Original Paper

THE ESSENCE OF ECONOMIC CRIMES AND MECHANISMS FOR THEIR PREVENTION

Aslanov Sharafiddin Khayrullayevich

Academy of Law Enforcement of the Republic of Uzbekistan

Abstract. The article analyzes the concept of economic crime, its historical development, as well as modern characteristics from a criminological perspective. Economic crimes manifest in various forms such as property embezzlement, tax evasion, counterfeiting of money and securities, and illegal entrepreneurship, while their causes are explained by both objective and subjective factors.

Keywords: economic crime, white-collar crime, criminology, profit-driven crimes, economic security, market economy, prevention, oversight institutions, Uzbekistan, international experience.

IQTISODIY JINOYATLARNING MAZMUN-MOHİYATI VA ULARNING OLDINI OLISH MEKANIZMLARI

Aslanov Sharafiddin Xayrullayevich

O'zbekiston Respublikasi huquqni muhofaza qilish akademiyasi

E-mail: sharafiddinaslanov@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada iqtisodiy jinoyatchilik tushunchasi, uning tarixiy shakllanishi hamda hozirgi davrdagi xususiyatlari kriminologik nuqtai nazardan tahlil qilingan. Iqtisodiy jinoyatlar mulkni talon-taroj qilish, soliqlardan bo'yin tovlash, qalbaki pul va qimmatli qog'ozlar tayyorlash, noqonuniy tadbirkorlik kabi ko'rinishlarda namoyon bo'lib, ularning sabablari obyektiv va subyektiv omillar bilan izohlanadi.

Kalit so'zlar: iqtisodiy jinoyatchilik, oq yoqalilar jinoyati, kriminologiya, tamagirlik jinoyatlari, iqtisodiy xavfsizlik, bozor iqtisodiyoti, profilaktika, nazorat institutlari, O'zbekiston, xalqaro tajriba.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I11Y2025N42>

Kirish. Iqtisodiy jinoyatchilik (yoki iqtisodiyot sohasidagi jinoyatlar) tushunchasi bugungi kunda «uyushgan jinoyatchilik» hamda «jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirish» atamaları qatorida kriminologiya fanida ham, huquqni muhofaza qiluvchi organlar amaliyotida ham keng qo'llaniladigan kategoriyalardan biridir. Uning mazmuni haqida turli ta'riflar mavjud bo'lsa-da, bu tushuncha dastlab jamoatchilikka «oq yoqalilar jinoyatchiligi» sifatida kirib kelgan. Mazkur iboraning muallifi — amerikalik kriminolog E. Saderlend bo'lib, u 1940-yilda yuqori ijtimoiy mavqega ega shaxslarning xizmat vazifasi doirasida ularga bildirgan ishonchni suiiste'mol qilgan holda sodir etadigan huquqbuzarliklarini «oq yoqalilar jinoyatchiligi» deb atagan Sobiq Ittifoq davrida iqtisodiy jinoyatchilikning nazariy asoslari V.G. Tanasevich, B.E. Bogdanov, G.K. Sinilov, A.N. Lar'kov singari huquqshunos olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Mustaqillik yillarida iqtisodiy islohotlarning chuqurlashuvi, yangi mulk shakllarining paydo bo'lishi va bozor munosabatlarining shakllanishi ushbu turdagi jinoyatchilikda sezilarli o'zgarishlarga olib keldi.

Jahon iqtisodiy tizimiga integratsiya jarayonlari ham kriminal vaziyatning murakkablashuviga sabab bo'ldi. Shu bois iqtisodiy jinoyatchilik kriminallashtirgan iqtisodiy munosabatlarning mantiqiy oqibati sifatida yuzaga kelmoqda.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Kriminolog olimlarning fikricha, iqtisodiy jinoyatchilik xo'jalik faoliyatini amalga oshirish jarayonida mulkni tamagirlik yo'li bilan egallashga urinish, iqtisodiy jarayonlarni boshqarishning belgilangan tartibiga tajovuz qilish va fuqarolarning iqtisodiy huquqlarini buzish bilan bog'liq jinoyatlar majmuini tashkil etadi. U amalda jinoyat qonunchiligida nazarda tutilgan o'nlab jinoyat tarkiblarini — mulkni talon-toroj qilish, valyuta boyliklari bilan noqonuniy operatsiyalar o'tkazish, qalbaki pul va qimmatli qog'ozlar tayyorlash yoki tarqatish, soliqdan bo'yin tovlash, noqonuniy tadbirkorlik, kontrabanda va boshqa shu kabi harakatlarni — o'z ichiga qamrab oladi [4]. Ayrim olimlar esa iqtisodiy jinoyatlar doirasiga tamagirlik xususiyatidagi mansab jinoyatlarini, jumladan, poraxo'rlikni ham kiritadilar. Shu tariqa, iqtisodiy jinoyatchilikning yuqori ijtimoiy xavflilik darajasi uning jamiyat institutlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi va davlatning moddiy negizi — iqtisodiyotning barqaror faoliyatiga putur yetkazishida namoyon bo'ladi. Iqtisodiyot sohasida tamagirlik yo'li bilan sodir etiladigan jinoyatlarning sabablari ham obyektiv, ham subyektiv omillarga borib taqaladi. Iqtisodiy munosabatlarning ziddiyatli va salbiy jihatlari jinoyatchilik uchun zamin yaratadi [5].

Muhokama va natijalar. Iqtisodiy jinoyatlarning oldini olish uchun maxsus profilaktika choralari amalga oshiruvchi subyektlar sifatida tadbirkorlar, korxona menejerlari, mehnat jamoalari, jamoat tashkilotlari, ichki xo'jalik va auditorlik nazorati organlari, huquqni muhofaza qiluvchi idoralar, shuningdek vakillik va ijroiya hokimiyati hamda mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari ko'rsatiladi. Shu bilan birga, davlat va nodavlat nazorat institutlari ham ushbu jarayonda muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, 1995-yil 21-dekabrda qabul qilingan «O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki to'g'risida»gi Qonunga binoan, Markaziy bank tijorat banklari va boshqa kredit muassasalari faoliyati ustidan majburiy tartibda nazorat olib borishi belgilangan. Umumiy profilaktika choralari korrupsiyani ijtimoiy munosabatlarning yangi shakllarini yaratish va mustahkamlash vositasi sifatida ishlatilishining oldini olishga, bozor munosabatlariga sog'lom ijtimoiy tayanch shakllantirishga qaratiladi. Shu bilan birga, u jinoiy yo'l bilan qo'lga kiritilgan daromadlarning qonuniylashtirilishi va ko'paytirilishiga yo'l qo'ymaslikni ham nazarda tutadi [6].

Maxsus oldini olish choralari korrupsiya bilan bevosita bog'liq bo'lgan huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan kompleks tashkiliy-huquqiy mexanizmlar tizimidan iboratdir. Bunday choralar, avvalo, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, nazorat idoralari, davlat boshqaruvi tizimi va fuqarolik jamiyati institutlari tomonidan amalga oshiriladi.

Maxsus profilaktika doirasida quyidagi yo'nalishlarni ajratib ko'rsatish mumkin:

Huquqiy mexanizmlar. Korrupsiyaga qarshi maxsus qonun hujjatlarini qabul qilish, mansabdor shaxslarning faoliyatini tartibga soluvchi me'yorlarni kuchaytirish, huquqiy bo'shliqlarni bartaraf etish.

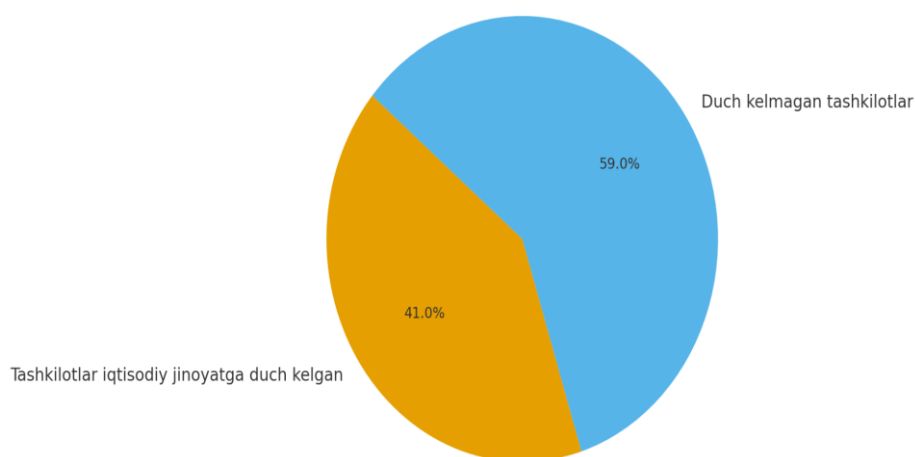
Institutsional mexanizmlar: korrupsiyaga qarshi maxsus organlar (agentliklar, komissiyalar, inspeksiyalar) faoliyatini samarali yo'lga qo'yish, ularning mustaqilligini va javobgarligini ta'minlash.

Nazorat va monitoring: davlat xizmatchilari faoliyati ustidan muntazam ichki va tashqi nazorat o'tkazish, shaffof hisobot tizimlarini joriy etish, manfaatlar to'qnashuvini bartaraf etish. *Moliyaviy nazorat:* jinoiy yo'l bilan topilgan daromadlarni legallashtirishga qarshi mexanizmlarni qo'llash, mulk va daromadlarni deklaratsiya qilish tizimini takomillashtirish.

Tashkiliy choralar: davlat xizmatida rotatsiya va kadrlar almashinuvini yo'lga qo'yish, korrupsiyaga moyillikni kamaytiruvchi xizmat intizomi va etika qoidalarini joriy etish. Korrupsion jinoyatlar uchun muqarrar jinoiy, ma'muriy va intizomiy javobgarlikni kuchaytirish, mansabdor shaxslar faoliyatida "shaxsiy javobgarlik" prinsipini ta'minlash[5]. Shu tariqa, maxsus profilaktika choralari korrupsiyaning oldini olishda faqat umumiy ijtimoiy omillarni emas, balki bevosita korrupsion xavf manbalarini bartaraf etishga qaratilgan bo'lib, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, davlat nazorat idoralari va fuqarolik jamiyati institutlari o'rtasidagi hamkorlikni talab etadi.

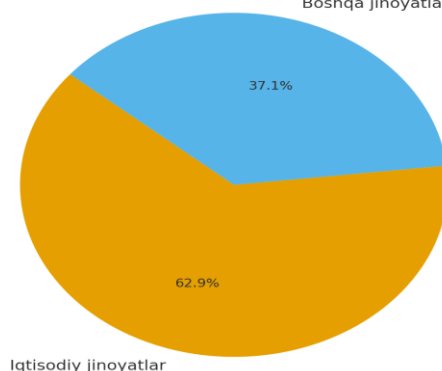
1-rasm.

Global: tashkilotlar orasida iqtisodiy jinoyatga duch kelganlar ulushi (PwC GECS 2024)
(Manba: PwC Global Economic Crime Survey 2024)

2-rasm.

O'zbekistonda qayd etilgan jinoyatlar orasida iqtisodiy jinoyatlar ulushi (2024)
(Manba: IIV ma'lumotlari, press xabarlar)

3-rasm.

O'zbekiston uchun: rasmiy/mahalliy axborotlarda 2024-yil uchun iqtisodiy jinoyatlar jami qayd etilgan jinoyatlar ichida 62.9% ni tashkil etgani qayd etilgan manbalarga tayangan holda (IIV/mahalliy axborotlar; 2024-yil).

Global miqyos uchun: PwC-ning Global Economic Crime Survey 2024 ma'lumotlariga ko'ra, 41% (global ishtirokchilar o'rtacha) tashkilotlar so'nggi 24 oy ichida iqtisodiy jinoyatga duch kelganini bildirgan. Bu «tashkilotlar duch kelgan/duch kelmagan» metrikasidir.

Ikkala ko'rsatkich turli metrikalarga asoslangan — O'zbekiston uchun berilgan raqam umumiy qayd etilgan jinoyatlar ichida iqtisodiy jinoyatlar ulushi, global raqam esa kompaniyalar/organizatsiyalar darajasidagi "dush kelish" foizidir. Shu sababli ular to'g'ridan-to'g'ri ilmiy jihatdan tenglashtirilmaydi, ammo vizual va taxminiy taqqoslash uchun moslashtirilgan diagrammalar sifatida taqdim etildi [7].

Xulosa. Iqtisodiy jinoyatchilik va korrupsiya davlat barqarorligi hamda jamiyat taraqqiyotiga jiddiy tahdid tug'diradi. Statistik ma'lumotlar O'zbekistonda va global miqyosda bu muammoning keskin dolzarbligini ko'rsatmoqda. Uning oldini olishda umumiy choralar ijtimoiy munosabatlarni sog'lomlashtirishga, maxsus choralar esa bevosita korrupsion xavf manbalarini bartaraf etishga qaratilgan. Davlat organlari, huquqni muhofaza qiluvchi idoralar va fuqarolik jamiyati hamkorligi bu yo'nalishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi (2018-yil 1-maygacha bo'lgan o'zgartish va qo'shimchalar bilan). Rasmiy nashr. – Toshkent: Adolat, 2018. – 536 b.
3. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. O'zbekiston Respublikasining Mudofaa doktrinasi to'g'risida. 2018-yil 9-yanvar, O'RQ-458-son.
4. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo'shma majlisidagi nutq. – Toshkent: O'zbekiston, 2016. – 56 b.
5. Abdurasulova K., Zokirova O. Kriminologiya: o'quv-uslubiy qo'llanma. – Toshkent: TDYUI, 2003.

6. Muxamedov F.E., Alimov G'.A., Shakurov R.R., Rasulev A.A. Jinoyat qonunchiligi normalarini qo'llashga oid masalalar to'plami: o'quv-amaliy qo'llanma. – Toshkent: Yuristlar malakasini oshirish markazi, 2019. – 300 b.
7. СССР и международное сотрудничество в области прав человека: Документы и материалы. – Москва, 1989. – 503 б.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).